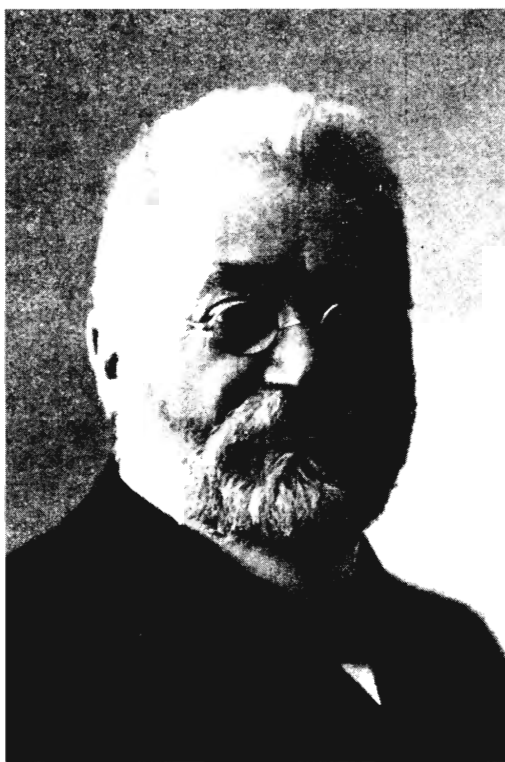

Bacher Vilmos

A francia zsidóság irodalmi társulata

Mendelssohn Mózes, a berlini bölcselet és elismert német íróval kezdődik az európai zsidóság újjászületésének és szellemi felszabadulásának kora. Az ő német bibliafordítása elsőrangú tényező volt azon nagy művelődési folyamatban, mely az európai zsidókat a modern kultúra részeseivé és munkásaivá tette. És néhány évtizeddel Mendelssohn halála után megint egy berlini tudós, Zunz Lipóveti meg alapjait az újkori zsidó tudománynak, melynek egyenlő jogot kér és kívív a történeti tudományok sorában.

Így lett Németország a zsidóság kulturális átalakulásának és a zsidó tudományos irodalomnak bölcsőjévé és hazájává. A német nyelvnek, mely ismert történeti okoknál fogva, bár elromlott alakban is, anyanyelve volt a gettókba szorított zsidók nagy tömegének, főszerep jutott a gettóból kiszabaduló Izrael művelődésében és az újkori zsidó tudomány megteremtésében és terjesztésében. A *német zsidóság* századunk első felében és még azon túl is valóságos *hegemóniát* gyakorolt úgy a csekély számú nyugati zsidók, mint a keleti országok milliókra menő zsidó lakossága fölött. Ezen hegemónia már jó ideje lejárófélben van, és sok tekintetben meg is szűnt már. Néhány évtized óta az egyes országokban hazai nyelvűvel lez felekezetünk irodalma és tudománya, és még Oroszországban is a III. Sándor uralmát megbélyegző szomorú események nem bírták meggátolni az orosz

nyelvnek felülkerekedését a zsidók szellemi életében. A német nyelvnek uralkodó szerepe egyre csökken; csak világnyelvi minőségében és mint gazdag örökség letéteményese bírja még most is kiváló rangját a zsidó irodalom produkciójában. A német hegemóniának e lejárása legszembeötlőbb módon nyilvánul a zsidó tudomány művelésének és fejlesztésének szánt *folyóiratokban*. Míg ezek még nemrég – ha a héber nyelvűeket nem tekintjük – kizárólag németül voltak írva, jelenleg egy *francia* és egy *angol* folyóirat főbb képviselői az időszakos tudományos irodalomnak; Németországban – hozzászámítva Ausztriát is – egyetlenegy havi irat jelenik meg, a néhány évi szünet után új

életre ébresztett *Monatschrift*, és annak is az egyik szerkesztője – budapesti tanár. Az említett angol folyóirat, a *Jewish Quarterly Review* negyedévenként jelenik meg. Alapítója és fenntartója egy még fiatal, dúsgazdag magántudós, Claude G. Montefiore, a híres emberbarát családjából való, és az angol zsidó társadalomnak egyik legérdekesebb alakja. Buzgó és tudós művelője a szentírási tudománynak, és saját folyóiratának, melyet egy másik fiatal tudóssal, J. Abrahamssal együtt szerkeszt, egyik legszorgalmasabb munkatársa. Angolországban kívül még nemigen olvassák a *J. Qu. Reviewt*, de hatévi fennállása alatt tudott magának tekintélyt szerezni, különösen az angol és német protestáns teoló-

gia köreiben, hazájában pedig fontos missziót teljesít, amennyiben az angol zsidóság keblében az utolsó évtizedben meglepő módon nyilvánuló tudományos törekvéseket táplálja és előmozdítja. Míg az angol folyóirat egy nemes idealizmus magánalkotása, addig francia testvére, a *Revue des Études Juives* egy társulatnak köszöni létesülését és fennmaradását. Ezen társulattal és folyóiratával a francia zsidóság, mely az ötvenes években az Alliance Israélite Universelle megteremtésével Párizst a modern zsidóság jótékonyági és kulturai törekvéseinek és a szenvedő és elnyomott testvérekre vonatkozó segédmunkájának központjává tette, a zsidó tudományos irodalom számára is teremtett egy központot, mely egyesítő hatást gyakorolt az elszórt szellemi erőkre és a francia nyelv nemzetközi jellegénél fogva igen alkalmas arra, hogy a különböző országokból maga köré gyűjtse a zsidó tudományos kutatás munkásait. A *Société des Études Juives* székhelye Párizs, és nyelve a francia, de a társulat tagjai és a folyóirat munkatársai Európa minden országából valók, úgyhogy a *Revue des Études Juives* még sokkal nagyobb mértékben, mint valaha a régebbi német folyóiratoknak bármelyike, nemzetközi orgánumává lett a zsidó tudománynak.

Ezen társulat és folyóirata ismertetésének legyen irodalmi társulatunk ezen első *Évkönyvében* néhány lap szentelve. Megérdemlik, hogy közelebbről vegyünk tudomást róluk, és hogy példájukon tanuljunk és buzduljunk.

A *Société des Études Juives* megalapítása mozzanatnak tekinthető a szellemi regeneráció azon bámulatos munkájában, mely Franciaországban a szerencsétlen nagy háború után a komoly elemeket fokozódott erő kifejtésre és a katasztrófa által napfényre jutott hiányok pótlására sarkallta. A német tudomány és a német iskola sohasem talált Franciaországban annyi csodálóra és követőre, mint a német győzelmek utáni évtizedben. A *francia zsidóság* is, mely Elzász és Lotharingia elszakasztása által községeknek legnagyobb részét elvesztette, élénken érezhette annak szükségét, hogy erkölcsi súlyban gyarapodjék, és komoly szellemi munkásság által a maga részéről is hozzájáruljon a haza újjászületéséhez. Párizsban, hol most még inkább, mint a háború előtt, az elzásziak beözönlése által is, egyre növekedett a zsidók száma és társadalmi tekintélye, a tudományos és irodalmi pályákon találkozó fiatal és buzgón törekvő zsidó tehetségek között olyanok is akadtak, kik érezvén a zsidó tudomány

elhanyagoltságát és a francia zsidóság ebbeli függését a külföldtől, ezen állapotnak végét vetni óhajtottak, hogy a zsidóság tudományának ápolása és fejlesztése által új elemmel gyarapítsák hazájuk szellemi hatalmát és tekintélyét. A párizsi zsidó ifjúság néhány buzgó tagjának ezen óhajta testet öltött az akkor még szintén az ifjúsághoz tartozó párizsi főrabbinak, Zadoc Kahnnek (most Franciaország főrabbija) egy társulat alapítását célzó eszméjében, melynek megvalósításához a Rothschildháznak egyik tudománykedvelő tagja nyújtott neki segédkezést. James de Rothschild bárónak már hasonló téren voltak érdemei és tapasztalatai; ő volt a régi francia szövegeket kiadó társulat (*Société des Anciens Textes Français*) alapítója és elnöke. Kezeibe vette a Zadoc Kahn által tervezett társulat ügyét, és a meghívására 1879. november 10-én összejött fiatal tudósok, írók és ügybarátok, kikhez Isidore, Franciaország főrabbija is csatlakozott, elhatározták egy zsidó tudományos társulatnak megalapítását. 1880. január 14-én megállapították az új társulat szabályzatait, mely aztán május 25-én és június 3-án megalakult, és elnökévé báró J. de Rothschildot, alelnökökül Arsène Darmestetert és Zadoc Kahn-t választotta. Még ugyanazon évben megjelenhetett a társulat közlönyének, a *Revue des Études Juives*-nek két első füzeté, és ezzel megkezdte a társulat tevékenységének azon részét, mely által nemcsak a francia zsidóság történetében, hanem a zsidó tudomány évkönyveiben is kiváló helyre tette magát érdemessé. De mielőtt a társulatnak e folyóiratáról szólnánk, magát a társulatot, szervezetét és tagjait kell szemügyre vennünk.

A szabályzatok szerint a *Société des Études Juives* célja a zsidóságra vonatkozó tudományos kutatások fejlesztése és előmozdítása. A társulat e célját folyóirat és külön munkák kiadása által, továbbá nyilvános felolvasások rendezése és egy könyvtár megalapítása és fenntartása által kívánja elérni. A társulat tagjai: 1. *Alapítók*, kik egyszer mindenkorra legalább ezer frankot fizetnek; 2. *állandó tagok*, kik egyszerre 400 frankot fizetnek; 3. *előfizető* (rendes) tagok, kik legalább 25 franknyi tagdíjat fizetnek évenként. A társulat huszonegy tagból álló igazgató tanács vezetése alatt áll, mely minden esztendőben úgy újul meg, hogy tagjainak egyharmada kilépven, a közgyűlés által megejtendő választásban új tagokkal egészítetik ki. Az igazgatóság és ezzel a társulat élén egy elnök, két alelnök, két titkár és egy pénztáros állnak. Ezeket, az elnököt ki-

véve, maga az igazgató tanács választja évenként kebeléből, míg az elnököt a közgyűlés nevezi ki. Ugyanazon elnök csak kétszer választható egymás után. A társulat ezen szervezete, amint itt a szabályzatok alapján vázoltam, most is fennáll, csakhogy néhány év óta tiszteletbeli elnöke is van a társulatnak, Alphonse de Rothschild báró személyében. Az elnöki széket eddig a már fent említett első elnökön kívül a következő ismert nevű férfiak díszítették: Joseph Derenbourg, Zadoc Kahn, Adolphe Franck, Jules Oppert, Hartwig Derenbourg és Théodore Reinach (a jelenlegi elnök).

Felette érdekes a *társulat tagjainak* lajstroma. Az első két évben kifejtett erélyes propaganda a magas tagdíj dacára a *négyszázig* vitte közel a tagok számát; de azon természetes okoknál fogva, melyek ilyen társulatnál, mint a *Société des Études Juives*, mindig érvényesülnek, a lefolyt tizennégy év alatt nagy ingadozásoknak volt kitéve e szám, és utolsó lajstroma (1893) majdnem egyszázzal kevesebb tagot mutat föl, mint az első. De érdemes a tagoknak e két lajstromát közelebbről is megtekinteni. Egybevetésükből a következő adatokat merítettem.

Az alapító tagok száma 8-ról 9-re emelkedett, az állandó tagoké 20-ról 22-re. Rendes tagot az első lajstrom 362-öt sorol föl, az utolsó 263-at. Az utolsó lajstromban fősoroltak közül 198 tag az elsőben is szerepel, míg az évek folytán 96 új belépő tag pótolta az elhalálozások vagy önkéntes kilépések által támadt hézagokat. A két lajstrom közötti mínuszt főleg a párizsi tagok elmaradása magyarázza meg, mert míg 1882-ben 281 párizsi tagja volt a *Société des Études Juives*-nek, az utolsó lajstromban csak 197 ily tagot tud felmutatni. A többi Franciaország (Algírral együtt) az első lajstromban 60 taggal, a másodikban 41 taggal van képviselve. Franciaországon kívül Európának majdnem minden országából, de Amerikából is nyert a társulat tagokat már fennállása első éveiben, és ezen külföldi tagok száma azóta tetemesen megszorodott, bizonyosságul annak, amit fent a társulati folyóirat nemzetközi jellegéről mondtam. Nem lesz érdektelen az egyes országok szerint a külföldi tagok számát a következő összehasonlító táblázatban feltüntetni:

	1882	1894
Angolország	10	7
Belgium	3	7
Hollandia	2	3

Spanyolország	1	1
Olaszország	6	6
Dánia	1	1
Elzász-Lotharingia	6	4
Németország	10	11
Ausztria	3	8
Magyarország	0	7
Románia	1	1
Törökország	4	0
Ázsiai Törökország	0	3
Amerika	2	7

Hazánk, mint látjuk, aránylag nagymértékben van képviselve. A hét magyarországi tag közül van egy fővárosi és négy vidéki rabbi, továbbá két rabbiképzői tanár. Oroszország teljesen hiányzik, mert az orosz zsidók nem lehetnek külföldi társulat tagjaivá.

A tagok csekély száma dacára a társulat anyagi helyzete nem mondható kedvezőtlennek. Ide állítom az utolsó (1893) évi számadást, mely egyúttal képet nyújt a társulat bevételeinek és kiadásainak minőségéről.

BEVÉTELEK:

Pénztári maradvány	520 frc. 65
Évi járulékok	10269 frc. 50
A <i>közoktatásiügyi minisztérium</i> előfizetése (a <i>Revue</i> 15 példányára)	375 frc. –
A társulati kiadványok eladásából a könyvkereskedés útján	1383 “ –
Ajándék	1000 frc. –
Az alaptőke kamatai	2200 frc. –
A bevételek összege	15784 frc. 15

KIADÁSOK:

A <i>Revue</i> négy füzetének nyomtatási költsége	4816 frc. 75
Ugyanazon négy füzetnek tiszteletdíjai	2797 frc. 10
Előfizetés <i>Loeb Isidore és</i> <i>Löw Lipót</i> műveire	412 frc. 50
A közgyűlés és három fölolvasás költsége	795 frc. –
A szerkesztő, titkár és segédtitkár fizetése	2400 frc. –

Iroda és nyomtatványok	205 frc. 25
A díjak beszédése	85 frc. 50
A Revue szétküldése	590 frc. –
Raktárdíj	100 frc. –
Postajegyek, bélyegek	192 frc. –
A kiadások összege	12393 frc. 70

A *Société des Études Juives* anyagi biztosításához a párizsi pénzarisztokrácia tagjai elismerésre méltó bőkezűséggel járultak hozzá. Alapító (legalább 1000 frankos) tag aránylag kevés van, mint láttuk, összesen kilenc, köztük a Rothschild-ház három tagja, mégpedig James de Rothschild, a társulat első elnöke, tízezer frankkal. A többi alapító tag: két Camondo gróf, két Günzburg báró (Pétervárott), Poliacoff, az orosz vasút király, és Lévy-Crémieux. A 22 (négy száz frankos) állandó tag, egy orosz és egy angolt (a fent említett C. Montefiore) kivéve, mind párizsi, köztük Hirsch bárónak elhunyt fia. Magát Hirsch bárót sem számítja a társulat pártolói közé, de ezen nem szabad csodálkoznunk, mert a világnak e legnagyobb adakozója, szenvedő és szegény testvéreinek nagylelkű jótévője a zsidó tudomány és irodalom iránt, úgy látszik, sehogy sem érdeklődik. A jótékonyág genie-jének is, mint minden lángelmének, meg kell bocsátani ezen egyoldalúságát.

A *rendes tagok* között megint első helyen áll a Rothschild család, mert az első lajstromban hat tagja szerepel, összesen 2250 franknyi járulékkal, az utolsó lajstromban pedig hét tagja, 1900 franknyi évi járulékkal. Vannak a társulatnak más évi járulékos tagjai is, kik többet fizetnek a 25 franknyi tagdíjnál, így a *párizsi hitközség* (Consistoire israélite) 200 frankot fizet évente, Mme Heine-Furtado, Heine Henriknek unokhúga 100 frankot. A tagok lajstromában örömmel akad meg szemünk néhány jól ismert vagy éppen híres francia és külföldi tudós nevének. Az első lajstromban ott volt Ernest Renan, Gaston Paris, Paul Meyer, Gustave d'Eichthal, Guillaume Guizot, Maurice Vernes, az utolsó lajstromban meglepetéssel látjuk Alexandre Dumas nevét. Ezek közül Renan, Gaston Paris és Guizot részt vettek, mint még említendő lesz, a társulat munkásságában is, Maurice Vernes pedig jelenleg az École des Hautes-Études segédigazgatója, nemcsak a vallástörténet és bibliai tudomány körébe tartozó dolgozatokkal vett részt a társulat tevékenységében, hanem mint ennek egyik jegyzője, már háromszor vállalta el és adta elő az évi jelentést a

társulati közlönyben megjelent dolgozatokról. A nem francia keresztény tudósok közül ott találjuk az első lajstromban Paul de Lagarde-ot, göttingeni tanárt, kit nagy sémi tudománya nem gátolt meg abban, hogy a legmérgezőbb antiszemita legyen; és ott találjuk a tagok között az első évtől fogva máig a pétervári Chwolsohn szimpatikus alakját, kit keresztény hite nem gátol meg abban, hogy volt hitsorsosainak legmelegebb, legbuzgóbb védője maradjon. Ott vannak továbbá: Pietro Perreau lovag, abbaté Parmából, Fidel Fita páter Madridból, Lucien Gautier, teológiai tanár Lausanne-ból, De Goeje, a leydeni egyetem híres arabistája, H. J. Matthews hebraista Brightonból.

A *Société des Études Juives* által kiadott folyóirat évnegyedenként jelenik meg tízvínyi legnagyobb nyolcadrét, elegáns kiállítású füzetekben. Két-két füzet egy kötetet tesz ki; máig tehát 28 kötet, egész kis könyvtár látott napvilágot a *R. d. É. J.*-ből.

A társulat nyilvánosan tartott felolvasásai eleinte külön kötetben jelentek meg, később mellékletek alakjában a *Revue* füzeteihez csatoltattak. Azonkívül külön *Évkönyvet* adott ki az első években a társulat, többnyire történelmi tartalommal. A huszonötödik kötet végén egy igen gondosan és ízléssel készített kettős lajstrom kényelmes áttekintetet nyújt a *Revue*-ben és említett mellékleteiben kiadott dolgozatokról és szerzőkről. Ezen lajstrom és a *Revue*-nek azóta megjelent három kötete nyomán a következő kis statisztikát állítottam össze a szerzőkről, azaz a *Société des Études Juives* és folyóiratának munkatársairól.

Az összes munkatársak száma eddig 150, azokból 60 külföldi, a többi francia. Ha tekintetbe vesszük a francia zsidóság csekély számát, mely talán nem nagyobb Budapest zsidóságának számánál, a munkatársak ezen aránya felette kedvezőnek mondható, és kedvező marad még akkor is, midőn a 90 francia munkatárs számából levonjuk a nem zsidó munkatársakét, mely legalább 25-re tehető (egészen pontosan nem határozhattam meg a számot, mert némely név kétségben hagy a viselője felekezete iránt). A keresztény világ ezen, mondhatni, tömeges részvéte egy zsidó tudományos társulat munkálataiban legfényesebb bizonyítéka a francia társadalomból már többé ki nem irtható egyenlőségnek, mely a keresztény és zsidó közötti válaszfalakat eltüntette, és melyen még a Drumontok örültsége és gonoszlelkűsége sem ejtethet csorbát. És milyen nagy és kiváló neveket találunk a *Revue des*

Études Juives nem zsidó munkatársai közt: Ernest Renan, François Lenormant, Gaston Paris, Maspero és sok más. Mintha a tudomány e csendes csarnokában teljesülne ama régi jóslat a Sém hajlékaiban letelepedő Jáfetről!

A *Revue* külföldi munkatársai éppoly változatos képet nyújtanak, mint a társulat külföldi tagjai. Azon kerek számban, 60 tudós, kiknek kutatásai és közleményei megjelentek a *Revue des Études Juives*-ben, tizenkét országra osztódik föl, mégpedig a következő számok szerint. Németországból 13 munkatársa volt eddig a *Revue*-nek, Ausztriából 9, Magyarországból 9, Olaszországból 9, Angolországból 5, Oroszországból 4, az Észak-amerikai Egyesült Államokból 3, Belgiumból 2, Törökországból 2, Svájcban 1, Romániából 1, Dél-Amerikából 1. Hazánk itt is kielégítő arányban szerepel: az országos rabbiképző intézet és az orsz. tanítóképző, az egyetem, a fővárosi és vidéki rabbikar vannak a magyar munkatársak számában képviselve; azonkívül Ausztria, Németország, Angolország és Észak-Amerika kontingensében öt oly tudóst találunk, ki származására magyarnak vallja magát.

A külföldi és nem zsidó szövetségesek nagy száma mellett is a francia zsidóság kebléből származó munkatársakat illeti meg a főérdem a *Revue des Études Juives* fölvirágzásában és a zsidó tudomány legelőkelőbb időszaki közlönyévé emelkedésében: övék úgy számra, mint jelentőségre az oroszán-rész a *Revue*-ben megjelent dolgozatokban. És itt lehetetlen első sorban nem említenem Loeb Izidort, kinek legszebb férfikorában történt halála két évvel ezelőtt pótolhatatlan veszteséget jelentett a francia zsidóságra.

Loeb Izidor, ki már mint az Alliance Israélite Universelle titkára és lelke elfelejthetetlen érdemeket szerzett magának, a *Revue des Études Juives* életbe léptetése óta, tizenkét éven át annak fáradhatatlan buzgalmú és páratlan szorgalmú szerkesztője volt, egyúttal pedig legtermékenyebb munkatársa. Mint szerkesztő különösen azon volt, hogy ama tág határú irodalom körében, melynek szolgálatában áll az általa vezetett folyóirat, lehetőleg teljes és pontos tájékoztatást nyújtson az új termékekről, melyekről nem csak mintaszerű bibliográfiai lajstromokban évnegyedről évnegyedre adott számot, hanem sokat közülük alapos tudásából és biztos ítéletéből merített találó megjegyzésekkel is kísért. Saját cikkei főleg a középkori zsidó történetre, de e történet más korszakaira is vonatkoztak és a régen ismert kútfők

új és módszeres bírálata vagy új kútfők megnyitása által a zsidó történeti kutatásban lényeges haladást jelentettek. Utolsó éveiben bibliai tanulmányokra adta magát, és terjedelmes cikksorozatban, eredeti módszerrel mutatta ki és jellemezte „a szegények irodalmát” a Szentírásban. A hagyatékából *Réflexions sur les Juifs* cím alatt kiadott cikksorozat befejezetlen alakjában is kitűnő munka, mely Leroy-Baulieu ismert munkája mellett méltán nevezhető mint a sokoldalú úgynevezett „zsidókérdés” legalaposabb és meggyőző erejű megvilágítása.

A *Revue des Études Juives* ezen nagy halottján kívül még mások is volnának nevezhetőek, kiket korai halál kiragadott munkatársai sorából. Csak egy testvérpárt említek, a francia tudomány nemrég kimúlt két büszkeségét, Arsène és James Darmestert, kik a *R. d. É. J.*-ben is bizonyítékait adták fényes tehetségüknek és a zsidó tudomány iránti meleg érdeklődésüknek.

Az élők közül csak néhány, a francia zsidósághoz tartozó tudóst említek meg, kiknek főleg köszönheti a *Revue des Études Juives* azon magas nívót, melyre emelkedett és nagy jelentőségét a zsidó tudomány irodalmában.

Elsőnek említettessék a világ zsidó tudósainak jelenlegi nestora, Derenbourg József, ki még most is, nyolcvanhárom éves korában, a legifjabbakkal versenyez munkakedvben és munkaerőben. „Bibliai tanulmányai” méltón bevezették a *R. d. É. J.* első füzetét, és ezeket sok más érdekes és jelentékeny tanulmány követte a szentírás, a talmudi irodalom, a héber nyelvészet és a szentírásmagyarázat története köréből. Elsőrangú hely illeti a folyóirat munkatársai közt a lángeszű Joseph Halévyt, ki bibliai tanulmányainak hosszú sorozatával főleg az assziológia fölfedezéseiből új fényt vetett a régi Izrael történetére és irodalmára. (Most Halévynek saját folyóirata van: *Revue Sémitique*, és a *R. d. É. J.*-től elvált.) Ott van továbbá az első között a két Reinach: Salamon, a jeles klasszikai filológus, ki régi fölirotokból új adatokat szolgáltat a zsidó történethez, és Théodore, ki a legélvezetesebb olvasmányokká tudta alakítani szellemes évi jelentéseit a társulat közlönyének dolgozatairól. Az utolsó években a fent már említett protestáns hitű Vernes váltotta föl Reinachot ezen jelentések megírásában. – Az első számtól kezdve buzgó munkatársa volt a *R. d. É. J.*-nek, Loeb halála után pedig annak szerkesztője Lévi Israel, a zsidó mondák és legendák avatott ismerője, ki a *Revue* bibliográfiai részét

is iparkodik az elődje alatt elért tökélyében helyreállítani. Még sok jeles író volna nevezhető, a *Revue* munkáiban vett részük feltüntetésével. A külföldi munkatársak névlajstroma sem volna érdektelen, de máris hosszúra nyúlt cikkem végéhez sietek, és csak röviden szólok a *Société de Études Juives* tevékenységének azon oldaláról, melyet a *Revue* kiadásán kívül eddig kifejtett. És valóban csak röviden lehet erről szólni, mert folyóiratán túl eddigelé a társulat tevékenysége csak még nyilvános *felolvasások* (conférences) rendezésében állott, melyek elhagyván a *Revue* speciális kutatásainak szigorúan tudományos keretét, általánosabb érdekű tárgyakról nyújtottak a nagyobb közönségnek felvilágosítást. Mily erőlk működték közre ezen felolvasásoknál, és mily tárgyakra szólították az érdeklődő párizsi közönség figyelmét, mutassa az eddig tartott felolvasásoknak lajstroma:

ERNEST RENAN. A zsidóság és a kereszténység eredeti azonosságáról és fokozatos különválásáról.

ADOLPH FRANCK. Vallás és tudomány a zsidóságban.

UGYANAZ. Az eredendő bűn és a nő a Genesis elbeszélésében.

UGYANAZ. A keleti pantheizmus és a héber monotheizmus.

MASPERO. Syria a héberek inváziója előtt.

ARISTIDE ASTRUC. Az antiszemizmus okai és történeti eredete. (Ezen igen érdekes felolvasás először magyar nyelven látott napvilágot a *Magyar Zsidó Szemle* I. kötetében, melynek számára a szerző, Belgium volt főrabbija, kéziratban bocsátotta rendelkezésünkre: I. levelét a M. Zs. Sz. I. köt. 285. l.).

MAURICE BLOCH. A zsidó nő a regényben és a színházban.

UGYANAZ. A francia zsidók iskolaügye.

ALBERT CAHEN. A zsidó prédikáció Franciaországban.

SALAMON REINACH. Titus íve.

THÉODORE REINACH. A zsidó érmek.

SACHER-MASOCH (az ismert regényíró). Zsidó szekták Gácsországban.

ARSÈNE DARMESTETER. A talmud.

GUILLAUME GUIZOT. Shakespeare Shylockja.

ABRAHAM DREYFUS. A zsidó a színpadon.

RODOCANACHI. A gettó Rómában.

MAURICE VERNES. Jephta, a nemzetközi jog és Palesztina fölöstása a törzsek közé.

UGYANAZ. A zsidó apokalypsisok.

DIEULAFOY. Esther könyve és Ahasvérus patlotája.

MANUEL LEVEN. Az izraeliták hygenája.

R. CAGNAT. A római hadsereg Jeruzsálem ostrománál.

VICTOR JAQUES. Zsidó típusok.

ISIDORE LOEB. A zsidó a történetben és a legendában.

RENÉ WORMS. Spinoza.

JEAN RÉVILLE. Henoch könyve.

A társulat nyilvános gyűlésein a felolvasásokon kívül a fent említett *évi jelentések* is előadattak. Megnyitóul pedig rendszeren az elnök vagy alelnök rövidebb vagy hosszabb beszédben (allocution) általános tájékoztatást nyújt a társulat céljairól, dolgozatairól és haladásáról. Eddig e megnyitó beszédek legtöbbször Zadoch Kahn főrabbi tartotta, kinek megnyerő ékesszólása és világos gondolkozással párosult meleg érzése ezen alkalomból is mindenkor lebilincseli a hallgatókat. E kiváló férfiúnak hivatalos és nem hivatalos teendői, melyek őt nem csak mint a francia zsidóság főabbiját, hanem mint a Párizsban és Párizsból gyakorolt nagyszabású jótékonyág besúgóját és végrehajtóját terhelik, lehetetlenné tették, hogy a *Revue* első füzetében megjelent hosszabb és igen érdekes tanulmány után bő tudásának és finom tudományos érzékének további termékeivel is meggazdagítsa az irodalmat.

A *Revue* kiadása és a nyilvános felolvasások mellett a társulat tevékenységének körébe önálló nagyobb munkák közzétévése is tartozik. De eddigelő feladata e részének csak igen csekély mértékben, egyes munkáknak nyújtott segély alakjában tehetett eleget. Az egyedüli eddig mint a *Société de Études Juives* kiadványa megjelent munka: Loeb Izidor műve a zsidó naptárról és kronológiáról. De már közeli időben várható a társulat kiadásában megjelenő két fontos munka. Az egyik: *A zsidókra vonatkozó görög és latin szövegek gyűjteménye*, írta Th. Reinach; a másik: *Franciaország földrajzi szótára rabbinikus források nyomán*, írta H. Gross (augsburgi rabbi).

A francia zsidóság irodalmi társulatával nem lehet sem céljaira, sem tevékenységének súlypontjára nézve saját irodalmi társulatunkat, mely ezen évkönyvvel először lép a nyilvánosság elé, egy sorba állítani. A francia társulat, mint már a neve mutatja, főleg a zsidó tudomány fejlesztését vette célba, és a „zsidó tudományos kutatások” (études juives) számára alapította folyóiratát, mely a társulat többi feladatát majdnem egészen háttérbe szorítja. Nekünk a zsidóságot illető ismereteknél szívesebben körökben eszközlendő terjesztése, a zsidóság irodalmi kincseinek, vallásos eszméinek, történeti hagyományainak, felekezeti tudatának meghonosítása a hazai nyelv talaján képezi elsősorban feladatunkat, bár ezen főcél mellett a zsidó tudománynak speciális kutatások által leendő önálló előmozdítását is tekinthetjük társulatunk egyik céljának. És itt főleg a hazai zsidóság történetére gondolhatunk, melynek földolgozására buzdítani, földolgozóit segíteni, társulatunknak annál is inkább kötelessége, mivelhogy ily buzdítás és segítség más oldalról nem várható. A *Revue des Études Juives*-ben is a francia zsidók történetére vonatkozó dolgozatok természetszerűleg igen nagy tért foglalnak el.

Amiben pedig a francia zsidó irodalmi társulattól a miénk leginkább különbözik, az azon körülmény, hogy amannak szövetségei, munkatársai minden országból vannak és mindig lesznek, nekünk a nagy világon e hazán kívül nincsen helyünk, itt élünk, itt működnünk kell. A magyar zsidóság, midőn e társulatunkat megalkotta és fenntartja, önmagának teremtette és megőrzi erkölcsi létének, szellemi haladásának, a felekezeti és hazai érdekek egyesítésének leghathatósabb eszközeit; de ezt csak saját erejéből tarthatja fenn, csak saját munkájával fejlesztheti egyre növekedő jelentőségre.

Vajha mennél többen sorakoznának társulatunk zászlója alá, a szellem munkásai, a szellemi munkának kedvelői és gyámolítói. Rajtunk is teljesüljön, amint a Société des Études Juives utolsó évzáró ülésén megjegyezte egyik vezetője: *c'est l'amour de la science et du judaïsme qui sont appelés à en profiter*. „A tudomány és a zsidóság szeretete hozzák nekünk fillérüket, hogy a tudomány és a zsidóság annak hasznát vegyék!”

IMIT Évkönyv, Budapest, 1895. 9. 404–421. o.

